

נחמרת יצחק

בסייעתא דשמיא | משות מסעי תשפ"א | גליון מס' 99 שנה ב'

איש כי ידר נדר לה' וגו', (ל' ג').

בתרגום יונתן איש כי ידר נדר, גבר בר תליסר שנין וכו' ואשה כי תדר ואיתתא דלא עברת תריסר שנין וכו', ולכאורה כמו שמצינו בכל התורה שאיש (ואשה) היינו גדולים ולא קטנים, אכן צריך ביאור אמאי צריך לפרט כאן יותר מכל מקום שאיש היינו בן שלושה עשר ואשה בת שנים עשר ולא פחות.

ונראה דעיין נדה (מ"ו:), דמבואר שם, אליבא דריש לקיש שכל המופלא (מי שיודע לפרש מה שנדר) הסמוך לאיש (שהוא סמוך לבוא לגדלות), והיינו בן שנים עשר לזכר ובת אחד עשר לבת, שהקדיש קרבן ובא גדול ואכלו הרי הוא לוקה, ועיין בתוספות שם, משום דחזקה דרבא, שיביא שתי שערות בגיל שלושה עשר, הוא חזקה גמורה וחשבינן לה כוודאי גדול, עיין שם.

והנה עיין בשב שמעתתא, (שמעתתא ה' סימן י"א), שביאר שם בדעת הרמב"ם דלית ליה דחזקה דרבא הוא חזקה גמורה, אלא הוא ספק, ואם כן קשה דכיון דמופלא הסמוך לאיש אינו אלא ספק, הרי הוא מדרבנן, ואם כן איך שייך לומר שילקה על נדרו.

ועיין שם שביאר השמעתתא בשיטת הרמב"ם, דאיש הכתוב בפרשת נדרים, שאני, וזה אף אם לא הביא שתי שערות, ואף אם אינו יודע למי נדר, וכמו שכתב הרמב"ם בפרק י"א מהלכות נדרים שבן שלושה עשר ובת שנים עשר הוא עונת נדרים האמורה בכל מקום וכו', ודבר זה הוא מדברי תורה שהמופלא הסמוך לאיש הקדשו הקדש ונדרו נדר, ע"כ, ומופלא הסמוך לאיש נדריו נבדקים משיגיע סמוך לשני הגדלות וכו', עיין שם.

ומבואר ששיטת הרמב"ם⁽¹⁾ דאיש הכתוב בפרשת נדרים כולל אפילו אם לא הביא שתי שערות, שזה תלוי רק בשנים, אמנם שיטת רש"י והתוספות אינו כן, ואיש הכתוב בפרשה זו הרי היא כמו כל איש המוזכר בתורה, שהינו בן שלושה עשר שהביא שתי שערות, עיין שם.

והשתא נראה לבאר שזה מה שכתב התרגום יונתן כאן שפירש הפסוק כמו שיטת הרמב"ם, דאיש הכתוב בפרשה תלוי רק אם

ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד וגו'.

פרשה זו של בני גד ובני ראובן, איירי אחר שבני ישראל כבשו ארץ סיחון ועוג, באו בני גד ובני ראובן לפני משה ואלעזר ונשיאי העדה, ובקשו לקחת ארץ זו, שהיה מעבר הירדן מזרחה, לחלק נחלתם, והנה ישנם כמה נקודות שראוי לעמוד עליהם.

א

חדא, מה שכתוב שהיה להם מקנה רב, ומשמע שמשום הכי רצו את ארץ סיחון ועוג, צריך ביאור מהו ענין ה"מקנה רב".

ועוד יש לבאר דהא בתחילת הפרשה כתוב בני ראובן לפני בני גד, וכסדר גדולתם, אכן אחר כך, בכל הפרשה, הוזכר בני גד לפני בני ראובן, וצריך ביאור אמאי, ואף שבמפרשים נתנו טעם מפני שבני גד נתנו העצה, מכל מקום אמאי הוזכר כך בכל הפרשה.

ועוד, בתחילת הפרשה הוזכר שבני ראובן ובני גד ראו ארץ יעזר וארץ גלעד, אך אחר כך כשבאו לפני משה הזכירו תחילה עטרות ודיבון ורק אחר כך יעזר ועוד מקומות, וגלעד לא הזכירו כלל, ויותר מזה את הגלעד לא קבלו בכלל, אלא משה נתנה למכיר בן מנשה, כמבואר בסוף הפרשה.

ועוד צריך לבאר כשבאו לפני משה ואמרו עטרות ודיבון וגו', פירש רש"י מארץ סיחון ועוג היו, ולכאורה צריך ביאור אמאי הוצרך להזכיר עכשיו שערים אלו הם מארץ סיחון ועוג, ואף אם נאמר שהיה צריך להזכיר דבר זה, מכל מקום ראוי היה להזכירו בריש הפרשה, מיד כשראו ארץ יעזר וארץ גלעד.

ולכאורה משמע שהיה כאן ענין מיוחד שבני גד ובני ראובן רצו לומר לפני משה ואלעזר ונשיאי העדה, כאילו שזה נתינת טעם אמאי רצו ערים אלו, וצריך ביאור מהו.

ב

עטרות ודיבון וגו', עיין בתרגום (אונקלוס) שלפנינו, שתירגם הנך מקומות מכללתא ומלבשתא וכו', והנה נבו תירגם בית קבורתיה דמשה, ולכאורה דבר זה צריך ביאור, דבסוף הפרשה כשתירגם נבו תירגם נבו, ולא כתב בית קבורתיה דמשה, ועוד קשה דהא בסוטה (י"ג: ג:) מבואר, שבית קבורתו של משה היה בחלקו של גד, וכדכתיב בברכה של שבט גד וירא ראשית לו כי שם חלקת מחקק ספון, ודרשו חז"ל שזה קבורת משה רבינו, וכן הוא בתרגום אונקלוס גופא בפרשת וזאת הברכה, ארי תמן אחסנתה דמשה ספרא רבא דישראל קביר.

והנה כאן בפרשה מבואר שנבו אינו בחלקו של בני גד, אלא בחלקם של בני ראובן, וכמו שכתוב ובני ראובן בנו וכו' ואת נבו, והנה חלקת בני ראובן רחוק ארבע מילין ממקום קבורת משה, (כמבואר בסוטה שם), ואם כן קשה שלכאורה אונקלוס סותר עצמו במה שכתב שנבו היינו בית קבורתיה דמשה, וצריך ביאור.

ג

איתא בכרכות (ח.), אמר ר' הונא בר יהודה אמר ר' אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו (של כל שבת ושבת) עם הציבור, שנים מקרא ואחד תרגום, ואפילו

(1) והבה"ג עי' פ"ב שם.

הגיע לכלל שנים, ואינו דומה לשאר איש הכתובים בתורה, שתלוי בשנים ובסימנים, ומשום הכי כתב דווקא בן תליסר ובת תריסר, ודו"ק.

***

ויסעו מהר ההר ויחנו בצלמנה, (ל"ג מ"א).

סדר המסעות מהר ההר לפי מה שכתוב בפרשתינו, לכאורה שאני ממה שכתוב לעיל בפרשת חוקת, דכאן הסדר הר ההר, צלמונה, פונן, אבות, עיי העברים, דיבון גד, עלמון דבלתימה, הרי העברים, ערבות מואב, ואילו לעיל בפרשת חוקת, אחר מיתת אהרן בהר ההר כתיב ויסעו מהר ההר והיו בדרך, ולא כתיב שם מקום, אבל שם היו הנחשים השרפים, ולכאורה שם היה צלמונה ופונן, (ועיין מה שכתב הרמב"ן שמעשה הנחשים היה בהמשך הדרך של הר ההר עד שהגיעו לאבות), ואחר כך נסעו לאבות, ומאבות נסעו לנחל זרד, ואחר כך נסעו לעבר ארנון אשר במדבר, ומשם נסעו לערבות מואב אשר מעבר הירדן ירחו, ע"כ.

ולכאורה עבר ארנון זה הרי העברים, אם כן מה דכתיב לעיל נחל זרד, הוא מה דכתיב כאן דיבון גד, ועלמון דבלתימה, ועיין בעל הטורים בפרשת חוקת (כ"א י"ג), שכתב כן².

אכן עיין באבן עזרא כאן שכתב עלמון דבלתימה, שם כולל למסעות רבים, כאשר פירשנו בפרשת זאת חוקת התורה, ע"כ, ובפרשת חוקת (כ"א י"ח), כתב במחקק וכו' זו הבאר היתה במדבר וכו' ודע כי אשד הנחלים והמדבר הנקרא באר ומתנה ונחליאל כולם מקומות, ויש להם שם כולל והוא עלמון דבלתימה, וכן כתוב בפרשת אלה מסעי וכו', ע"כ.

והיינו שמיישב הפסוקים של פרשת חוקת, בפרשת חוקת כתיב ויחנו באבת ויסעו מאבת ויחנו בעיי העברים משם נסעו (מעיי העברים) ויחנו בנחל זרד, (עיין באבן עזרא

(2) והנה מש"כ הרמב"ן שגם הרי העברים הוא על נחל זרד, וצ"ב דהא כ' (כ"א י"ג) משם נסעו (מנחל זרד) ויחנו מעבר ארנון וכו', הרי זה מקום אחר, ועיי מ"ש הרמב"ן שם כי ארנון גבול מואב שזה שם עיר מואב בסוף תחום האמורי תחילת גבול מואב יושבת על נחלים נוזלים ממנה, ע"כ.

עטרות ודיבון, ופירש רש"י שאין בו תרגום, ועיין תוספות שם, ד"ה ואפילו, שהקשו על פירוש רש"י שאפילו עטרות ודיבון, שאין בו תרגום, שצריך לקרותו שלושה פעמים בעברי, דאם כן אמאי נקט דווקא עטרות ודיבון שיש לו מכל מקום תרגום ירושלמי, היה לו לומר ראובן שמעון וכו' שאין בו תרגום כלל, ומשום הכי פירשו התוספות באופן אחר, שנקט עטרות ודיבון אף על גב שאין לו תרגום ידוע, אלא תרגום ירושלמי, והיה צריך לקרות שלושה פעמים העברי, מכל מקום יותר טוב לקרות פעם שלישית בתרגום, ע"כ.

ומבואר מדבריו דיש סיבה מסוימת אמאי נקטה הגמרא דווקא פסוק זה של עטרות ודיבון, וביתר ביאור עיין בתלמידי רבינו יונה (ד:), ואפילו עטרות ודיבון, וזה לשונו, יש מפרשים (רש"י) דנקט זה הפסוק מפני שאין לו תרגום וקאמר שאפילו הפסוקים שאין להם תרגום צריך לקרוא אותם שלושה פעמים, וזה אינו נראה שהרי מצינו הרבה פסוקים אחרים שאין להם תרגום, כגון של ברכת כהנים ואחרים הרבה, ולמה לא הזכירם, ועל כן נראה דמשום הכי נקט האי קרא לאשמועינן דאפילו עטרות ודיבון שאין לו תרגום אונקלוס אלא תרגום ירושלמי שזה מכללתא ומלבשתא, צריך לומר אותו תרגום שיש לו, והפסוקים האחרים שאין להם לא תרגום אונקלוס ולא תרגום ירושלמי, אפשר שדי בשאומר אותם שתי פעמים, ואפשר שצריך לומר אותם שלושה פעמים, מפי הרב נר"ו, ע"כ.

ומבואר דרש"י והתוספות פליגי בביאור מה שצריך לומר אחד תרגום, דלפי רש"י העיקר הוא לומר תרגום אונקלוס, ואם אין תרגום של אונקלוס, צריך לקרות המקרא שלושה פעמים, אכן לדעת התוספות עיקר קריאת התרגום הוא כדי שעמי הארץ ודוברי לע"ז יבינו מה שכתוב, וממילא אם אין תרגום של אונקלוס יאמרו כל תרגום שהוא.

ד

והנה לבאר מהו חשיבות תרגום אונקלוס נראה על פי מה דאיתא (במגילה ג.), ויקראו בספר וכו' מפורש, ודרשו בגמרא מפורש זה תרגום, ומבואר שתרגום אונקלוס ניתנה מסיני עיין שם, ויש לומר לפי רש"י שמבואר כאן שצריך דווקא תרגום זו, מכיון דכתיב ויקראו בספר תורת אלקים מפורש, היינו שהגדרת קריאה של תורה הוא שיהא תורה ומפורש, ומפורש היינו רק על פי התרגום אונקלוס, שמעלתה שהוא מסיני, מה שאין כן לדעת התוספות יש לומר מפורש פירוש שצריך לפרשו כדי שיביין, אבל אין דין מסוים שצריך לקרוא דווקא תרגום אונקלוס מסיני¹.

והשתא מבואר שפיר אמאי לרש"י אם אין תרגום אונקלוס צריך לקרות מקרא שלושה פעמים, מכיון שתרגום ניתנה מסיני, מבואר שצריך קריאה שהיא מסיני דווקא, ומשום הכי אם אין תרגום אונקלוס, יקרא בתורה עצמה שלושה פעמים שזה ניתנה מסיני, מה שאין כן דעת התוספות שהקריאה הוא כדי להביין, אם אין תרגום אונקלוס אבל יש תרגום ירושלמי, תרגום ירושלמי עדיף ממקרא פעם שלישית, דבתרגום זו על כל פנים יש קיום של מפורש, ודו"ק.

והנה לפי דעת התוספות מבואר שפיר אמאי נקט הגמרא דווקא הך פסוק של עטרות ודיבון, ללמד דין זה גופא שאם יש תרגום אחר, עדיף לומר אותו התרגום, אבל לדעת רש"י צריך ביאור אמאי נקט הגמרא דווקא הך פסוק של עטרות ודיבון יותר מפסוק כמו ראובן ושמעון וכו', דהרי עיקר החידוש הוא שאם אין תרגום צריך לומר שלושה פעמים המקרא.

ה

(1) ולפי זה יוצא שלדעת התוס' אפשר לצאת תרגום על ידי פירוש"י (עי' שו"ע סי' רפ"ה), משא"כ לדעת רש"י עצמו, אינו יוצא בלימוד רש"י.

(2) והנה מש"כ הרמב"ן שגם הרי העברים הוא על נחל זרד, וצ"ב דהא כ' (כ"א י"ג) משם נסעו (מנחל זרד) ויחנו מעבר ארנון וכו', הרי זה מקום אחר, ועיי מ"ש הרמב"ן שם כי ארנון גבול מואב שזה שם עיר מואב בסוף תחום האמורי תחילת גבול מואב יושבת על נחלים נוזלים ממנה, ע"כ.

שם שזה הנקרא כאן דיבון גד), משם נסעו ויחנו מעבר ארנון ולא פירש שנחל זרד כולל כמה מקומות, ולשיטתיה אזיל שפירש שאשד הנחלים ובאר וכו' כולם מקומות היו, וכאן כלולים בשם עלמון דבלתימה.

והנה הא דעלמון דבלתימה שאני משאר מקומות, שכולל כמה חניות, נראה לבאר על פי הא דאיתא ביבמות (י"ג:), דאמרו שם כל תיבה שצריכה (אות) למ"ד בתחילתה הטיל לה הכתוב (אות) ה"א בסופה, והגמרא הביאה שם דוגמא מהא דכתיב דבלתימה, ובהכרח שאין שם המקום עלמון דבלתימה, אלא עלמון שמה, והא דקאמר קרא עלמון דבלתימה פירוש עלמון שהוא בדרך לדבלתיים, (ועיין ירמיהו (מ"ח) דיש מקום הנקרא בית דבלתיים).

והנה הא דנקט עלמון בדרך לדבלתיים, או דאפשר שיש שני מקומות בשם עלמון, (לפי הרמב"ן) ומשום הכי נקט סימן באיזה עלמון חנו, או דיש לומר (כפירוש האבן עזרא) שעלמון דבלתימה כולל כמה חניות, והיינו שחנו בעלמון כמה פעמים בדרך לדבלתיים.

ועיין מה שכתבנו במק"א, דהא שהטיל לה הכתוב ה"א בסופה ולא למ"ד בתחילתה, הוא להורות שלא הגיעו לשם אלא הלכו באותו דרך, (ועיין מה שכתב בבעל הטורים על הפסוק ויבואו אלימה), ודו"ק.

***

ואם לא תורישו את יבשי הארץ מפניכם והיה אשר תותירו מהם לשכים בעיניכם ולצנינים בצידכם וגו', (ל"ג נ"ה).

הנה הא דנקט קרא דווקא עיניכם וצדיכם, יש לבאר דכאן הפסוק מדבר במה שאינם מגרשים הגויים מארץ ישראל, והנה הדרך לגרש הגויים הוא על ידי מלחמה, ומבשר להם הפסוק שאם לא יעשה בהם מלחמה, גויים אלו ירעו לבני ישראל.

והנה לגבי מלחמה מצינו שצריך שלא יהא איש הירא ורך הלבב, ועיין ברש"י סוף פרשת שופטים, שר' יוסי הגלילי סבירא ליה שלא יהא ירא מעבירות שבידו, ובסוטה (מ"ד:), פירשו שלא הפסיק בין תפילה לתפילה (בין תפילין של יד לתפילין של ראש), ועיין שם שביארנו מה שהיוצא למלחמה צריך דווקא להקפיד במצות תפילין ביותר, משום דבתפילין כתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ואם אין זכות התפילין

איתא במגילה (ג.), אמר ר' ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא תרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו מפי ר' אליעזר ור' יהושע, ומקשה הגמרא דאיך קאמר שזה מפי ר' אליעזר ור' יהושע הא קיבלו התרגום מסיני, וכמו שדרשו הא דכתיב מפורש שזה תרגום, ומתוך בגמרא ששכחום, התרגום, וחזרו ויסדום, שאונקלוס הגר אמרו מפי ר' אליעזר ור' יהושע, עיין שם בגמרא.

והנה לא מבואר מתי שכחום.

והנראה בזה הוא, דשכחת התורה נגרמה על ידי חורבן בית המקדש, והיינו שכל היכא שיש מיתה יש שכחת התורה, (וכמו במיתת משה, עיין תמורה י"ד.), ובחורבן בית המקדש, שהוא גם כן מיתה מבחינה מסוימת, היה אז גם שכחת התורה, וכמבואר בדברי האריז"ל, (וכן הוא בדברי הגר"א הובא בליקוטים לפני האידרא), שבזמן חורבן בית המקדש אבדו עמוד התורה ועמוד העבודה, וכמו שכתוב באיכה אין תורה, ופירשו שהתורה נמסרה לחיצונים וכו', ושכחת התורה הוא חלק מהחורבן, וכמו שאנו מתפללים עדיין שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, ואז, ותן חלקינו בתורתך וכו'.

וזה מצינו גם בחורבן בית ראשון שהיה אז שכחת התורה, (אותיות מנצפ"ך), ולפי זה נראה לבאר ששכחת התרגום מסיני היה בזמן חורבן בית המקדש השני.

והנה מבואר מאדוננו הגר"א (עיין באדרת אליהו בראשית א' סוף פסוק כ"ו), כי כל דבר הנעדר לא יחזור לאיתנו בלתי דבר הנחסר ונפחת, ומבאר בזה הא שלפני המבול שהאנשים רדו בחיות ובבהמות וכו', ואחר כך נלקח מהם רדיית החיות והבהמות (בדור המבול), ואף שאחר המבול חזר להם, אבל נעדר להם מורא ורדיית שרץ העוף, כאשר מצאנו ראינו בזבובים ושאר המינים אשר יעמדו על פני האדם ממש וכו', עיין שם.

ונראה דכן הוא לגבי שכחת התורה שהיה בחורבן בית המקדש (השני), שנעדר מהם תרגום של תורה הניתנה מסיני, ואף שאונקלוס הגר החזירו וכו', מכל מקום נשאר שם העדר ונחסר ונפחת מהם ענין התרגום של עטרות ודיבון וגו', ודו"ק.²

ו

והא שדווקא פסוק זה של עטרות ודיבון וגו' היה חסר להם, נראה לבאר על פי מה שכתב כאן ברבינו בחיי, ששמות תשעה הערים האלו היו מקומות שהאמורים היו עובדים בהם עבודה זרה, וזה שתירגם כאן כולם שמות של עבודה זרה, וזה שכתוב מסכות שם, כדי לא להזכיר שמות עבודה זרה, ועיין עוד שם שכתב, וזה לשונו, וצריך שתבוננן כי עוד יש בבנין ערים אלו ובשמותן ענין נסתר והכתוב הזה יבאר בתחתונים וירמוז בעליונים בשמו הבנין העליון, ותמצא בפסוק זה תשעה שמות וכו', עיין שם באריכות, ועוד כתב שם והוצרך הכתוב לרמוז האצילות בשמות הערים וכו' ללמדנו שהיו עובדים עבודה זרה בקצוץ נטיעות וכו', ולכך בני גד ובני ראובן אשר ידעו זה הסבו שמות הערים לשמות אחרים ורצו להתיישב בהם ולעבוד שם הקב"ה ולייחד אותו תחת הקצוץ שהיו הם מקצצים וזה שאמרו אם מצאנו חן בעיניך וכו' כיון שתכלית הכוונה בבאי הארץ היא העבודה והיחוד גם בכאן נוכל לייחד את השם וכו', עיין שם.

ומבואר בדבריו שיש כאן תשעה שמות של תשעה מקומות, והן של שלוש שלוש, ומבאר שם שהם כנגד התשע ספירות דקדושה, שהם של שלוש שלוש, עיין שם בדבריו, ועוד יוצא מדבריו שהתיקון הוא מתא לעילא, פירוש

(2) וכן י"ל לגבי מנצפ"ך, שאף שחזר להם מ"מ חזר שלא כסדרו, (כמנפ"ץ), (עי' מש"כ במק"א). וכן י"ל לגבי סדר התפילה ע' מגילה י"ח., ודו"ק.

אין ויראו ממך כל עמי הארץ, ומשום הכי הוא ירא, וחוזר עליו מעורכי המלחמה.

ויש לומר כאן נמי, אם אין עורכים מלחמה, אין כאן התמששות מצות תפילין, יש חסרון בתפילין יד ובתפילין של ראש, ומשום הכי קאמר שכים בעיניכם כנגד מה שחסר לטטפת בין עיניך, וכנגד מה שחסר בתפילין של יד קאמר ולצנינם בצידכם, (וצד היינו שמאל, וכדכתיב יפל מצדך אלף ורבבה מימינך, עיין ברכות ו.).

ויש לציין עוד דלגבי עינים נקט שכים, שזה יתרות (עיין רש"י), שזה ברזל שהם הכלי מלחמה, וצנינם, עיין בעל הטורים שזה לשון מגן, שמחזיקים ביד שמאל, וכנגד שלא השתמשו בכלי ברזל ומגן, למלחמה ביושבי הארץ, ממילא מידה כנגד מידה הם יהיו לשכים ולצנינים, ודו"ק.

ולפי זה נראה לבאר מה שאמרו במגילה (י"א.). שר' לוי (פתח לה פתיחא כשדרש את מגילת אסתר), מהכא (דכתיב) ואם לא תורישו את יושבי הארץ, (ועיין רש"י ומהרש"א שם מה שפירשו השייכות למגילת אסתר).

ונראה לבאר שזה הפסוק הכתוב כאן, ומפרשו כפשוטו, שאם לא יערכו מלחמה עם יושבי הארץ, זה יגרום שהגויים יהיו לשכים בעיניכם ולצנינם בצידכם, והיינו שלא יהיה להם זכות מצות תפילין.

והנה אחר נס ההצלה מהמן כתיב ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר ודרשו חז"ל (מגילה ט"ז:), ויקר אלו התפילין, ומוכח מזה שבזמן המן לא היה תפילין, ורק עכשיו שניצלו ממנו שוב חזר עליהם היקר שזה מצות התפילין, ויש לומר שמה שנחסר להם תפילין, ילפינן מכאן מדכתיב כאן ואם לא תורישו וכו' לשכים בעיניכם, במקום תפילין של ראש, ולצנינם בצידכם, במקום תפילין של יד, ופסוק זה התקיים בימי המן, ודו"ק.

שמתחיל בספירת המלכות ועולה עד ספירת החכמה, ודו"ק.

ולפי זה מבואר שפיר הך פרשה, דאם נדקדק בפסוקים נראה שהארבע ערים הראשונות שהם למטה³, עטרות ודיבון ויעזר ונמרה, נבנו על ידי בני גד, והשלוש שלוש שבאו אחריהם שהם למעלה מהם⁴, נבנו על ידי בני ראובן.

ויש לבאר הא דכתיב ומקנה רב, פירוש הקנין הזה שיכולים לתקן הערים של עבודה זרה ולהפכן לערים של יחוד השם, זה מה שהיו לבני ראובן ולבני גד, וקרא כלל הערים ארץ יעזר, שזה כנגד ספירת ההוד, ועיין שם ברבינו בחיי שזה בחינת כבוד, (וכמו שמצינו שזה בחינת בית המקדש, ששם שכן כבוד השכינה שזה בחינת כבוד, וענין הו"ד⁵), וארץ הגלעד יש לומר שזה בחינת הכתר, שורש השראת השכינה, והנה כשבאו לפני משה הקדימו בני גד לפני בני ראובן, מכיון שהתיקון שתיקנו הוא מלמטה למעלה, והשלוש תחתונות נתקנו דווקא על ידי בני גד, ובחינות העליונות נתקנו על ידי בני ראובן שהוא הבכור, וגלעד, (בחינת הכתר), בכלל לא נתקן על ידם, שזה ניתן לבני מנשה⁶, ודו"ק.

ולפי זה מבואר מעלת תרגום פסוק זה של עטרות ודיבון וגו', שכאן נמצא הכח להפוך דבר של עבודה זרה לצד הקדושה להחיותו.

ויש להוסיף בזה מה ששמעתי מהגרמ"ש זצ"ל בשם הגר"א, שענין תרגום וענין עבר הירדן שווים, ששניהם בחינת אחר, עבר הירדן של ארץ ישראל, ותרגום אונקלוס של לשון הקודש, ובשניהם מעלה ומביא מהאחר לפניו, ע"כ.

והנה יש לומר שזה מה שנחסר ונשכח בחורבן בית המקדש השני, הכח הזה להפוך אל הקדושה שהיה על ידי תרגום אונקלוס דייקא, ואף שחזרו ויסדום, מכל מקום על פסוק זה של עטרות ודיבון, שבא להעלות בחינת חוץ לארץ לארץ ישראל, נעדר.

ז

והשתא מבואר הא דיש תרגום בחומשים שלנו על פסוק עטרות ודיבון וגו', שאין זה תרגום אונקלוס כנזכר, דהרי מבואר שאין לנו תרגום אונקלוס על פסוק זה, שזה מה שנעדר, רק שיש לנו כאן תרגום ירושלמי, וכמבואר בתוספות דבמקום שאין תרגום אונקלוס יאמר תרגום ירושלמי.

והשתא אין כאן קושיא וסתירה בדברי התרגום, ושפיר יש לומר שאונקלוס סבירא ליה כגמרא דילן, שחלקת קבורת משה הינה בחלקם של בני גד, ואינו נבנו שהוא בחלקו של בני ראובן, והא דאיתא לפנינו בתרגום, זהו שיטת התרגום ירושלמי שחולק על הגמרא דילן, ודו"ק.

ולכאורה הא שהכניסו כאן התרגום ירושלמי, יש לומר שזהו כשיטת התוספות, שכשאין אונקלוס יאמר תרגום ירושלמי.

אכן יוצא לפי זה שלשיטת רש"י, כאן שאין תרגום אונקלוס, צריך לומר מקרא פעם שלישית, דהעיקר הוא לומר שלושה פעמים כמו בסני, ואם כן כשאומר שנים מקרא צריך לומר הפסוק עטרות ודיבון ויעזר ונמרה וחשבון ואלעלה ושכם ונבו ובען פעם שלישית, ואין מועיל מה שיאמר התרגום ירושלמי שמצוי אצלינו.

אכן לפי דעת התוספות, שאף אם אין תרגום אונקלוס, מכל מקום יאמר תרגום ירושלמי, שהעיקר לתרגם כדי שיבינו העמי הארץ, צריך לומר התרגום כמו שכתוב לפנינו⁷.

(3) [שהם כנגד נה"ם].

(4) [מבחינת חג"ת וחז"ל].

(5) ובחורבן נהפך ההוד לדו"ה, כמבואר בארז"ל.

(6) ויש בה קדושת ארץ ישראל, שאפשר להביא ממנה מנחת העומר שאין זה הארץ שנטלו מעצמם, אלא מה שהנחילום, ועי' משכ' בזה התורת רפאל.

(7) ולכא' י"ל שזה דבר של פיקוח נפש, שהרי מאריכין לו ימיו ושנותיו, ודו"ק.

לע"נ

הרב שמואל בנימין

בן הרה"ג מאיר יהודה זצ"ל

נלב"ע ה' אב

ת.נ.צ.ב.ה.